

KS. JÓZEF SZYMAŃSKI* – SŁUPSK

TWORZENIE STRUKTUR PARAFIALNYCH I ŻYCIA RELIGIJNEGO W SŁUPSKU W LATACH 1945-1948

Streszczenie

Spółeczność katolicka w Słupsku zaczęła organizować się w pierwszej połowie XIX wieku. Pierwsze nabożeństwa organizował regularnie od 1864 roku ówczesny proboszcz koszaliński ks. Aleksander Pfeiffer. Dnia 12 lutego 1866 roku utworzono parafię misyjną. W 1873 roku miało miejsce poświęcenie świątyni pw. św. Ottona.

Pierwszym proboszczem parafii słupskiej został ks. Ferdynand Hübner, później Johann Hartmann, Bruno Mangelsdorf, Carl Sauer, Adolf Pojda, Paul Ernst Gediga. Od 29 maja 1945 byli nimi ks.: Jan Zieja, później Karol Chmielewski, Henryk Hilchen. Wikariusze: Józef Piekarek, Józef Szmurło, Leon Gliszczyński, Jerzy Gawrych, Michał Kądziołka, Wiktor Markiewicz.

Z inicjatywy ks. J. Zieji utworzono: Dom Matki i Dziecka w Słupsku, Uniwersytet Ludowy w Orzechowie i Towarzystwo im. Piotra Borowego.

Dnia 15 października 1947 roku parafia św. Ottona została podzielona na 3 wspólnoty: parafię pw. św. Rodziny i św. Judy Tadeusza przy ul. Grottgera 9 – ks. Jan Zieja; parafię św. Ottona z kościołem parafialnym Najświętszego Serca Pana Jezusa – ks. Henryk Hilchen; parafię pw. NMP Królowej Różańca Świątego – ks. Karol Chmielewski.

Słowa kluczowe: Słupsk; życie religijne; duszpasterstwo; ks. Jan Zieja

Spółeczność katolicka w Słupsku zaczęła się organizować w pierwszej połowie XIX wieku. W 1841 roku wierni tej wspólnoty znaleźli się w takiej liczbie, że zwrócili się do władz kościelnych w Pelplinie (diecezja chełmińska), następnie do władz kościelnych w Poznaniu o pomoc w zorganizowaniu stałej opieki duszpasterskiej w ich mieście. Początkowo z uwagi na zależność jurysdykcyjną kilka

---

* Ks. Józef Szymański – dr hab. historii; profesor w Instytucie Historii Akademii Pomorskiej w Słupsku; e-mail: jozef.szymanski@apsl.edu.pl
<https://orcid.org/0000-0003-3799-200X>

razu w roku z posługą duszpasterską dojeżdżał do Słupska kapłan z Czaplinka. Pierwsze regularne nabożeństwa organizował w Słupsku od 1864 roku ówczesny proboszcz koszaliński ks. A. Pfeiffer, który dojeżdżał tam raz w miesiącu¹. W wynajętym domu zorganizowano kaplicę i 12 lutego 1866 roku utworzono parafię misyjną. Ośrodek duszpasterski w Słupsku dzięki staraniom ks. Franza Schmidta, ówczesnego proboszcza w Koszalinie, otrzymał już w 1867 roku stałego, własnego duszpasterza². Inicjatorem wybudowania nowej świątyni był ks. Oscar Schönborn, który był proboszczem w latach 1869-1887³. Od 1887 roku urząd proboszcza pełnił ks. Paul Lincke⁴.

W 1872 roku wmurowano kamień węgielny i 11 grudnia następnego roku miało miejsce poświęcenie świątyni przez delegata biskupiego wrocławskiego na Brandenburgię i Pomorze ks. Roberta Herzoga. Nowy neogotycki kościół został poświęcony pw. św. Ottona⁵. W 1888 roku w pobliżu kościoła wybudowano budynek dla szkoły katolickiej. Już wówczas parafia liczyła ok. 1000 wiernych. Wśród wiernych było wielu Kaszubów, a także urzędników, którzy ze względów służbowych byli często przemieszczani⁶. Pierwszym proboszczem parafii słupskiej został ks. F. Hübner⁷. Dnia 25 maja 1889 roku dotychczasowy punkt duszpasterski stał się samodzielną parafią⁸. W 1897 roku proboszczem parafii słupskiej został ks. J. Hartmann. Po nim w 1908 roku parafię objął ks. B. Mangelsdorf. Z kolei w 1911 roku jego następcą został ks. C. Sauer⁹. Parafia dysponowała trzema świątyniami: św. Ottona w Słupsku, św. Antoniego w Sławnie i Św. Krzyża w Kozinie¹⁰.

Od 20 września 1917 roku proboszczem parafii został ks. A. Pojda¹¹. Po półtorawiekowej przerwie, w roku 1919 zaczął głosić kazania i czytać Ewangelię

¹ J. Feński, *Dzieje Kościoła katolickiego między Odrą a Łebą od Reformacji do 1945 r.*, Szczecin 2013, s. 136; L. Bończa-Bystrzycki, *Dzieje Kościoła katolickiego na Pomorzu Zachodnim w granicach diecezji koszalińsko-kołobrzeskiej (X-XX/XXI wiek)*, Koszalin 2012, s. 285-286; P.T. Mielczarek OFMConv., *Parafie, kuracje, katolickie kościoły oraz punkty duszpasterskie do 1945 r. na północno-zachodnich terenach obecnej diecezji koszalińsko-kołobrzeskiej*, „Koszalińsko-Kołobrzeskie Wiadomości Diecezjalne”, 10 (1982) nr 4-6 (112-114), s. 137.

² Mielczarek, *Parafie, kuracje, katolickie kościoły oraz punkty duszpasterskie do 1945 r.*, s. 137-138, 143. Na pierwszej mszy św. było 85 katolików, wśród nich 38 żołnierzy.

³ Bończa-Bystrzycki, *Dzieje Kościoła katolickiego na Pomorzu Zachodnim*, s. 378; Z. Machura, *Parafia katolicka św. Ottona w Słupsku w latach 1866-1947*, Słupsk 2001, s. 12.

⁴ Machura, *Parafia katolicka św. Ottona w Słupsku*, s. 13.

⁵ Bończa-Bystrzycki, *Dzieje Kościoła katolickiego na Pomorzu Zachodnim*, s. 378-379.

⁶ Feński, *Dzieje Kościoła katolickiego między Odrą a Łebą*, s. 136; Mielczarek, *Parafie, kuracje, katolickie kościoły oraz punkty duszpasterskie do 1945 r.*, s. 143.

⁷ Mielczarek, *Parafie, kuracje, katolickie kościoły oraz punkty duszpasterskie do 1945 r.*, s. 143. Urodził się 13 lipca 1834 roku. Świecenia kapłańskie przyjął 12 maja 1858 roku we Wrocławiu.

⁸ Tamże, s. 144.

⁹ Feński, *Dzieje Kościoła katolickiego między Odrą a Łebą*, s. 138; Machura, *Parafia katolicka św. Ottona*, s. 13.

¹⁰ W. Zygmuntowicz, *Kronika parafii rzymskokatolickiej pw. św. Ottona w Słupsku. Lata 1945-1946*, w: *Słupsk powojenne wspomnienia*, oprac. Z. Machura, Słupsk 2015, s. 5.

¹¹ Mielczarek, *Parafie, kuracje, katolickie kościoły oraz punkty duszpasterskie do 1945 r.*, s. 144.

w języku polskim, jako że pełnił on również posługę duszpasterską wśród polskich robotników sezonowych oraz weteranów I wojny światowej. Działania te spotkały się ze zdecydowanym sprzeciwem miejscowych władz administracyjnych oraz większości wiernych narodowości niemieckiej. W 1921 roku landrat słupski Kramer wystąpił z petycją do władz rejencji o wydalenie ks. A. Pojdy ze Słupska. Od tego czasu kapłan był nieustannie szykanowany przez władze administracyjno-policyjne, sądowe i prasę. Zarzucano mu m.in. prowadzenie agitacji propolskiej, działanie na szkodę Niemczyzny, promowanie polskich kandydatów do Reichstagu i do Landtagu pruskiego. Domagano się natychmiastowego zaniechania prowadzonej przez niego działalności, pociągnięcia go do odpowiedzialności i przeniesienia na inną parafię¹². Mimo atmosfery wrogości, zwłaszcza ze strony urzędników niemieckich, ks. A. Pojda cieszył się w Słupsku poważaniem i autorytetem. W 1925 roku zasiadał w dwóch deputacjach miejskich powoływanych przez nadburmistrza miasta, tj. w deputacji do spraw młodzieży i deputacji szkolnej. Niemniej jednak niemieckie związki, w tym szczególnie Pommerscher Landbund oraz prasa niemiecka, domagały się jego wydalenia ze Słupska. W tej sytuacji ks. A. Pojda zwrócił się do kurii wrocławskiej z prośbą o zamianę parafii. Dnia 26 sierpnia 1926 roku w wyniku porozumienia między kard. Adolfem Betramem a bpem Augustem Hlondem, od 1 stycznia 1927 roku objął parafię w Leszczynach k. Rybnika, której część wiernych stanowili zgermanizowani Ślązacy lub Niemcy. Tam też rozpoczął budowę nowej świątyni pw. św. Andrzeja Boboli¹³.

Urodził się 12 czerwca 1881 roku w Ligockiej Kuźni k. Rybnika. Syn Franciszka i Franciszki z d. Piecha. W latach 1887-1895 uczył się w szkole powszechnej w Paruszowcu (Rybnik). W 1896 roku udał się do Rzymu, gdzie wstąpił do zgromadzenia oo. salwatorianów. Po półtorarocznym pobycie na skutek choroby powrócił do kraju i kontynuował naukę w gimnazjum, najpierw w Strzelcach, a później w Bytomiu (1898-1903). Po złożeniu egzaminu maturalnego, od 1903 roku studiował na Wydziale Teologii Uniwersytetu Wrocławskiego. Święcenia kapłańskie przyjął 22 czerwca 1907 roku z rąk kard. G. Koppa. Od 20 października 1907 roku był wikariuszem w Ujeździe k. Nysy, 10 grudnia 1908 roku został wikariuszem w parafii pw. Barbary w Królewskiej Hucie. W niecały rok później został przeniesiony do Bieńkowic (od 10 lipca 1909), a następnie do parafii w Eberswalde k. Poczdamu (od 20 września 1909). W czasie I wojny światowej pracował jako wikariusz w parafii św. Antoniego w Berlinie (od 16 września 1913). 20 września 1917 roku został proboszczem w parafii św. Ottona w Słupsku. Od 1 stycznia 1927 roku został proboszczem w Leszczynach k. Rybnika. 17 listopada 1931 roku na własny wniosek otrzymał obywatelstwo polskie. 12 kwietnia 1940 roku został aresztowany przez Niemców i uwięziony w Rybniku. Następnie został skierowany do obozu w Mauthausen-Gusen i w grudniu 1940 roku wysłany do obozu koncentracyjnego w Dachau. Poniósł śmierć w tzw. transporcie inwalidów do Hartheim koło Linzu 25 maja 1942. Z. Machura, *Parafia katolicka św. Ottona w Słupsku w latach 1866-1947*, Słupsk 2001, s. 13-17; A. J. Ostroch, *Ks. Adolf Pojda. Kapłan i człowiek*, Czerwionka-Leszczyny 2007; A. Hanich, *Martyrologium duchowieństwa Śląska Opolskiego w latach II wojny światowej*, Opole 2009, s. 124; E. Weiler, *Die Geistlichen in Dachau sowie in anderen Konzentrationslagern und in Gefängnissen*, Mödling 1971, s. 531; U. Burzywoda, *Pojda Adolf*, w: *Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX wieku*, red. M. Pater, Katowice 1996, s. 325.

¹² Bończa-Bystrzycki, *Dzieje Kościoła katolickiego na Pomorzu Zachodnim*, s. 477-478.

¹³ Z. Szultka, *O walce ludności polskiej w regencji koszalińskiej w latach 1917-1926*, „Rocznik Koszaliński”, 16 (1980) s. 78-85; Burzywoda, *Pojda Adolf*, s. 325.

Natomiast 1 stycznia 1927 roku parafię w Słupsku objął ks. P.E. Gediga¹⁴. Nowy duszpasterz posługę kapłańską prowadził wyłącznie w języku niemieckim, mimo że język polski znał bardzo dobrze. W niedzielę odprawiał mszę św. w kościele św. Ottona. W tygodniu odwiedzał swoich wiernych w rozległej parafii. Nadzorował szkołę katolicką, którą powiększył do trzech klas i 140 uczniów. Rozwijał działalność społeczną parafian w licznych stowarzyszeniach przykościelnych. Powołał i rozwinął działalność chóru „Cecylia”. Oddawał się z pasją kultywowaniu śpiewów gregoriańskich w języku łacińskim. Ks. P.E. Gediga był zwolennikiem ruchu liturgicznego XX wieku¹⁵.

We wspomnieniach swoich parafian był określany jako człowiek odważny, niepoddający się presji reżimu. Był tym, który parafię potrafił zorganizować jak rodzinę. Opinia ta zadecydowała, że ks. J. Zieja, który był pierwszym polskim duchownym w Słupsku, skierował do Administratora Apostolskiego w Gorzowie prośbę o interwencję w sprawie ks. P.E. Gedigi¹⁶.

W marcu 1945 roku, po zajęciu Słupska, wojskowe władze sowieckie rozpoczęły akcję deportacji do ZSRR wszystkich nadających się do pracy Niemców. Ks. P.E. Gediga został aresztowany 12 kwietnia 1945 roku i uwięziony w obozie przejściowym znajdującym się przy obecnej ulicy Szarych Szeregów (w spichlerzu zbożowym). Po dwutygodniowym pobycie w tym obozie został przewieziony z innymi współwięźniami do obozu w Górnej Grupie k. Grudziądza. Tam zmarł 28 maja 1945 roku¹⁷. W posłudze duszpasterskiej wspierany był przez wikariusza ks. Felixa Laske¹⁸, którego w 1941 roku zastąpił ks. Franz Hellwig, a od 1943

¹⁴ Feński, *Dzieje Kościoła katolickiego między Odrą a Łebą*, s. 136. Urodził się 18 czerwca 1887 roku w Ostroźnicy k. Koźła. Ukończył Seminarium Duchowne we Wrocławiu. Tam 22 czerwca 1912 roku przyjął święcenia kapłańskie. Od 1920 roku był proboszczem w Leszczynach na Śląsku. Parafię w Słupsku objął 1 stycznia 1927 roku. 5 kwietnia tegoż roku przyjął obywatelstwo niemieckie. Duszpasterstwo w Słupsku prowadził do 1945 roku, tam 12 kwietnia został aresztowany przez Rosjan i umieszczony w obozie przejściowym. Następnie został wywieziony do obozu w Górnej Grupie k. Grudziądza. Zmarł 28 maja 1945 roku. Machura, *Parafia katolicka św. Ottona*, s. 18-23.

¹⁵ Feński, *Dzieje Kościoła katolickiego między Odrą a Łebą*, s. 139; A. Minkowska, *Pamiętnik. Wspomnienia o księdzu Janie Ziei*, Warszawa 2017, s. 171.

¹⁶ Archiwum Diecezji Koszalińsko-Kołobrzeskiej (dalej: ADKosz), sygn. 247, parafia pw. NMP Królowej Różańca Świętego w Słupsku, Ks. Jan Zieja, Ekscelencjo!, Słupsk, dn. 6 IX 1945, k. 75.: „Jak mi opowiedzieli tutejsi parafianie słupscy, 13 kwietnia b.r. miejscowy proboszcz i dziekan, radca duchowny, ks. Paweł Gediga udał się do Komendy rosyjskiej z zapytaniem czy może już w kościele zacząć odprawiać Mszę św. Z tej wizyty ks. P. Gediga już nie wrócił. Został wzięty na roboty przymusowe. Ślad o nim zaginął. Dochodziły wieści, że go ktoś widział w jakimś obozie roboczym w Grudziądzu, a ktoś inny w takimż obozie w Gdańsku w warsztatach fabrycznych firmy Schichau. Bliższych informacji o losach ks. Gedigi dowiedzieć się nie mogłem. Kapłan ten pochodzi ze Śląska, był bardzo gorliwym i dla Polaków za czasów hitlerowskich bardzo uczynnym. Kilka tygodni był nawet więziony przez Niemców. Parafianie bardzo go cenili i kochali”.

¹⁷ Minkowska, *Pamiętnik. Wspomnienia o księdzu Janie Ziei*, s. 25.

¹⁸ Urodził się 5 maja 1923 roku w Miastku. Święcenia kapłańskie przyjął 29 czerwca 1936 roku. Do posługi duszpasterskiej w Słupsku został skierowany 18 marca 1938 roku.

roku do 1946 roku ks. Josef Schulte¹⁹ z diecezji Paderborn. Parafia należała do biskupiej delegatury dla Brandenburgii i Pomorza z siedzibą w Berlinie²⁰.

Parafia słupska obejmowała wówczas ziemie na północy od zachodu w kierunku wschodnim wzdłuż Bałtyku, od wsi Zaleskie do jeziora Łebskiego. Stamtąd w kierunku południowym wzdłuż rzeki Łeby do Darżewa z wyłączeniem Pogorzelic, następnie w kierunku zachodnim do Głuszynka, ale bez Potęgowa, dalej w kierunku południowym Poganice, Malczkowo, Dobra, Gogolewo, Jawory, w kierunku zachodnim Gałęzów, Gałęźnia Mała, Podwilczyn, Mielno, Płaszewo, Zagórki, Ciechomice, Kończewo, Reblino, Sycevice, Gać, Gać Leśna, Krzemienica, Możdżanowo i dalej prosto do Bałtyku. Do parafii należało 121 miejscowości. Sąsiadowała z parafiami w: Lęborku (52 km), Kozinie (46 km), Sławnie (28 km), Miastku (58 km)²¹. W 1900 roku liczyła ok. 2.000 tys. wiernych oraz ok. 200 wiernych stanowiących Polonię słupską²².

Po zajęciu Pomorza przez wojska sowieckie kapłani katolicy podejmowali próby organizowania opieki duszpasterskiej na Ziemiach Odzyskanych²³. Poszukiwali władzy kościelnej obejmującej swą jurysdykcją Pomorze Zachodnie. Wśród nich był powracający z robót przymusowych wspomniany już ks. Jan

---

¹⁹ Feński, *Dzieje Kościoła katolickiego między Odrą a Łebą*, s. 140; Machura, *Parafia katolicka św. Ottona*, s. 23. W maju 1946 roku wyjechał do Niemiec.

²⁰ Feński, *Dzieje Kościoła katolickiego między Odrą a Łebą*, s. 136; Zygmuntowicz, *Kronika parafii rzymskokatolickiej pw. św. Ottona w Słupsku*, s. 5.

²¹ Feński, *Dzieje Kościoła katolickiego między Odrą a Łebą*, s. 136.

²² Zygmuntowicz, *Kronika parafii rzymskokatolickiej pw. św. Ottona w Słupsku*, s. 6.

²³ Bończa-Bystrzycki, *Dzieje Kościoła katolickiego na Pomorzu Zachodnim*, s. 501-505.

Zieja²⁴, który 29 maja pojawił się w Słupsku²⁵. Tak te okoliczności opisała Anna Minkowska:

Krótko po wyjściu Niemców, chyba wiosną 1945 r., przyjechał do Słupska ks. Jan Zieja z zamiarem rozpoczęcia tu szerokiej religijnej i społecznej działalności. Miasto było wtedy prawie puste - w każdym razie nie było wtedy prawie

²⁴ Urodził się 1 marca 1897 roku we wsi Ossa k. Opoczna. Syn Michała i Konstancji z d. Kmieciami. W 1906 roku rozpoczął naukę w szkole podstawowej w Lelowie, a następnie w latach 1907-1908 uczęszczał do prywatnego Gimnazjum gen. Pawła Chrzanowskiego w Warszawie. Od 1908 do 1910 roku kształcił się samodzielnie. W latach 1910-1915 był uczniem państwowego Gimnazjum hr. Zygmunta Wielopolskiego im. Św. Stanisława Kostki w Warszawie. W 1915 roku został członkiem Narodowego Związku Chłopskiego. W tym samym roku wstąpił do Wyższego Seminarium Duchownego w Sandomierzu. W 1919 roku przyjął święcenia kapłańskie z rąk biskupa sandomierskiego, ks. Mariana Józefa Ryxa i podjął posługę duszpasterską jako wikariusz w Drzewicy. W 1920 roku rozpoczął studia na Wydziale Teologicznym UW. Jako kapelan 8. Pułku Piechoty Legionów brał udział w wojnie polsko-bolszewickiej. Po powrocie na studia zaangażował się jako kapelan w posługę duszpasterską w Zakładzie dla Ociemniałych w Laskach k. Warszawy. Od 1923 roku był wikariuszem w Radomiu, od 1925 roku w Zawichoście, a od 1926 roku w Kozienicach. Po inkardynowaniu do diecezji pińskiej w 1928 roku został proboszczem w Łahiszynie k. Pińska. Od 1930 roku był sekretarzem generalnym Diecezjalnego Instytutu Akcji Katolickiej w Pińsku i sekretarzem bpa Zygmunta Łozińskiego. Od 1932 roku kontynuował studia z zakresu judaistyki na Uniwersytecie Warszawskim. Po studiach został wykładowcą katechetyki w WSD w Pińsku i wizytatorem nauki religii. W 1937 roku powierzono mu obowiązki kapelana urszulanek w Mołodowie. W wojnie obronnej 1939 roku był kapelanem 84. Pułku Strzelców Poleskich. W latach 1940-1941 był kapelanem w Zakładzie dla Ociemniałych w Laskach, utrzymując kontakty ze Związkiem Walki Zbrojnej, Armią Krajową; w 1942 roku został naczelnym kapelanem Szarych Szeregów. Prowadził aktywną działalność na rzecz pomocy ludności żydowskiej. Brał udział w powstaniu warszawskim jako kapelan Pułku Armii Krajowej „Baszta”. Umieszczony w obozie przejściowym w Pruszkowie, skąd został wywieziony na roboty przymusowe do Niemiec. Po wyzwoleniu trafił na Pomorze, gdzie prowadził działalność duszpasterską w Słupsku i okolicach. W 1949 roku powrócił do Warszawy i został proboszczem parafii pw. św. Wawrzyńca. W 1950 roku został proboszczem parafii Jelonki. Od 1 września 1951 roku do 1 lipca 1959 roku pełnił obowiązki rektora Kościoła ss. Wizytek na Krakowskim Przedmieściu. Od 1961 roku wykładał w Wyższym Seminarium Duchownym w Drohiczynie. W latach 1966-1967 był rezydentem przy parafii Przytor (diec. gorzowska). Od 1968 roku mieszkał u urszulanek przy ul. Wiślanej 2 w Warszawie. W okresie PRL zaangażował się w działalność opozycyjną. W 1956 roku został przewodniczącym Ogólnopolskiego Komitetu Pomocy Repatriantom. W 1976 roku był jednym z założycieli Komitetu Obrony Robotników. Za swą działalność uhonorowany m.in. Warszawskim Krzyżem Powstańczym, Krzyżem Walecznych oraz Krzyżem Komandorskim Orderu Polonia Restituta. Zmarł 19 października 1991 roku w Warszawie. Pochowany na cmentarzu Zakładu dla Ociemniałych w Laskach. Archiwum Diecezjalne w Zielonej Górze (dalej: ADZG), Zespół Akta Kurii Administracji Apostolskiej w Gorzowie Wlkp. z lat 1945-1972 (dalej: AKA), sygn. 956, sygn. 957; R.R. Kufel, *Słownik biograficzny księży pracujących w Kościele gorzowskim 1945-1956*, t. 4, Zielona Góra 2019, s. 123-125; W. Gajewski, *Parafia św. Rodziny w Słupsku w 70. rocznicę powstania 1948-2018*, Słupsk 2018, s. 32-35; Machura, *Parafia katolicka św. Ottona w Słupsku*, s. 23; tenże, *Cztery słupskie lata. Opowieść o pracy duszpasterskiej ks. Jana Zieja w parafiach na terenie Ziemi Słupskiej w latach 1945-1949*, Słupsk 2006²; Minkowska, *Pamiętnik. Wspomnienia o księdzu Janie Zieja*, s. 66-80; J.M. Rośliński, *Pragmatyczny wizjoner. Refleksje o ks. Janie Zieji*, Słupsk [b.d.w.]; Bończa-Bystrzycki, *Dzieje Kościoła katolickiego na Pomorzu Zachodnim*, s. 520; W.J. Wysocki, *Zieja Jan*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 20, red. E. Gigilewicz, Lublin 2014, k. 1372-1373.

²⁵ Machura, *Cztery słupskie lata*, s. 15, 21; Gajewski, *Parafia św. Rodziny w Słupsku*, s. 34; Bończa-Bystrzycki, *Dzieje Kościoła katolickiego na Pomorzu Zachodnim*, s. 520.

Polaków, Niemcy częściowo uciekli, część ich chowała się, bojąc się o swoją przyszłość. Ks. Zieja był pierwszym księdzem Polakiem, który przyjechał do Słupska²⁶.

W ten zaś sposób opisywał je sam zainteresowany, ks. J. Zieja:

Był jeden kościół katolicki – św. Ottona – tam poszedłem – Kościół był zniszczony, poobdzierany, plebania brudna, ale zgłosił się człowiek miejscowy, pan Brzózko. On mi pomagał, informował o wszystkim. Zostałem przy tym kościele. Zgłosiłem się do starostwa, które już działało. Starosta przekazał mi oficjalnie kościół św. Ottona i plebanię²⁷.

Po uporządkowaniu świątyni ks. J. Zieja sprawował w niej każdej niedzieli 3 msze św., wygłaszał 4-5 kazań, chrzczył dzieci, błogosławił małżeństwa, wyjeżdżał do kościołów filialnych w promieniu 35 km²⁸. Dnia 6 września w piśmie do Administratora Apostolskiego w Gorzowie ks. J. Zieja w ten sposób siebie zarekomendował:

Jestem kapłanem diecezji pińskiej. Od dnia 29 maja b.r., zameldowawszy się kolejno u J.E.Ks. Biskupa Spleta w Gdańsku, Księcia Metropolity Sapięhy w Krakowie, Ks. Biskupa Adamskiego w Katowicach, Ks. Biskupa Dymka w Poznaniu i prosząc ich o błogosławieństwo, osiadłem w Słupsku na Pomorzu Zachodnim i dotąd pełnię tu wszystkie obowiązki duszpasterskie i proboszczowskie zrazu tylko dla ludności polskiej, a teraz i dla ludności katolickiej niemieckiej, opierając się jedynie na przywileju udzielonym przez Stolicę Apostolską kapłanom naszych diecezji wschodnich i na jurysdykcji jaką mam od Jego Ekscelencji Ks. Biskupa Gawliny. Oddaję się z radością pod jurysdykcję i pod rękę pasterską Waszej Ekscelencji. Czekam na upoważnienia, rozkazy i wskazówki. Jednocześnie donoszę, że na obszarze dawnej parafii słupskiej osiedli: Ks. Jan Mucharski z diec. lubelskiej w Ustce (Stolpmunde) i ks. Władysław Sypniewski z diec. pińskiej, oblat NMPN w Dębnie (Damen) przy kościołach poewangelickich²⁹.

Jak odnotowano w kronice pod datą 8 września 1945 roku, słupski duszpasterz cieszył się, że: „nareszcie kościół nasz pełny jest po brzegi, że pomieścić nie może wszystkich. Cieszył się bo szkoła milicyjna bez zaproszenia, bez umawiania się tak samorzutnie przybyła na Mszę Świętą i złączyła się wspólnym, mocnym śpiewem z dziatwą szkolną”³⁰. Radość była tym większa, że 11 września 1945 roku przybył z wizytą duszpasterską Administrator Apostolski ks. dr Edmund Nowicki, oficjalnie przekazując ks. J. Ziejowi nominację na proboszcza słupskiego i stosowne pełnomocnictwa³¹.

Odpowiadając na bieżące wyzwania duszpasterskie, ks. J. Zieja 19 października 1945 roku przesłał Administratorowi Apostolskiemu w Gorzowie informację o utworzeniu w Słupsku instytucji opiekuńczej pod nazwą Dom Matki i Dziecka

²⁶ Minkowska, *Pamiętnik. Wspomnienia o księdzu Janie Zieji*, s. 22.

²⁷ Cyt. za: Machura, *Parafia katolicka św. Ottona w Słupsku*, s. 23.

²⁸ Machura, *Cztery słupskie lata*, s. 22.

²⁹ ADKosz, sygn. 247, parafia pw. NMP Królowej Różańca Świętego w Słupsku, Ks. Jan Zieja, Ekscelencjo!, Słupsk 6 IX 1945, k. 73.

³⁰ *Kronika Wandy Zygmuntowicz*, w: *Słupsk powojenne wspomnienia*, oprac. Z. Machura, Słupsk 2015, s. 18.

³¹ Tamże, s. 18-19; Machura, *Cztery słupskie lata*, s. 27-28.

w Słupsku³². Z kolei następnego dnia, 20 października 1945 roku poprosił ks. E. Nowickiego o przysłanie do pomocy duszpasterskiej wikariusza, prefekta, wskazując na konieczność prowadzenia katechizacji. W tej sprawie napisał:

W mieście samym jest pełne jedno gimnazjum i Liceum Państwowe, jedno gimnazjum w stadium organizacji i trzy szkoły powszechne. Południowo zachodnia część powiatu odległa od Słupska o trzydzieści parę kilometrów, pozostaje całkowicie bez obsługi duchownej. Błagam o przysłanie mi do pomocy prefekta i wikariusza. Organizuje się też w Słupsku wiejski Uniwersytet Ludowy. Zaproszono mnie do współpracy w jego prowadzeniu. Placówka bardzo ważna. Silnie mnie pociąga ale sam wszystkiemu nie podołam. Mam w niedzielę trzy Msze Św. i trzy kazania. Mowy nie ma o odbywaniu wizytacji parafii, regularnym odwiedzaniu szpitala, więzienia. A ludzie napływają³³.

W odpowiedzi na swoje pismo ks. J. Zieja został poinformowany o przyjeździe do Słupska z początkiem listopada do pełnienia posługi duszpasterskiej nowego duszpasterza³⁴, ks. Józefa Piekarka³⁵.

Dostrzegając różne możliwości sprostania kolejnym wyzwaniom, ks. J. Zieja zaproponował Administratorowi Apostolskiemu, by parafię w Słupsku objęli oj-

³² ADKosz, sygn. 247, Parafia pw. NMP Królowej Różańca Świętego w Słupsku, Ks. Jan Zieja, Ekscelecencjo!, Słupsk, dn. 19. X 1945, k. 77.

³³ ADKosz, sygn. 247, parafia pw. NMP Królowej Różańca Świętego w Słupsku, Ks. Jan Zieja, Ekscelecencjo!, Słupsk, dn. 20. X 1945, k. 83.

³⁴ ADKosz, sygn. 247, Parafia pw. NMP Królowej Różańca Świętego w Słupsku, Administrator Apostolski, Wielebny Ks. Proboszcz Zieja Słupsk, Gorzów, dnia 1 listopada 1945, k. 88. [przybył do Słupska 1 grudnia 1945 roku].

³⁵ Urodził się 26 kwietnia 1908 roku w Boguszycach Małych k. Rawy Mazowieckiej. Uczył się w miejscowej szkole elementarnej. Po ukończeniu gimnazjum w Rawie Mazowieckiej studiował filozofię i teologię w WSD w Janowie Podlaskim. 28 czerwca 1931 roku przyjął święcenia kapłańskie i podjął posługę duszpasterską w parafii Sterdyń, a następnie w Wojcieszkowie, od 1933 roku w Ruszkowie, później w Krzesku. W 1935 roku został wikariuszem w Wisznicach, później w Ostrowie Lubelskim, w 1937 roku w Jabłonie Lackiej, a w następnym roku w Kąkolewnicy. W 1941 roku został wikariuszem w Sworach, natomiast w następnym roku został zwolniony z parafii i zamieszkał w rodzinnej miejscowości. Po wojnie wyjechał na Ziemię Odzyskane. 27 września 1945 roku został wyznaczony wikariuszem w Kołobrzegu, z rezydencją i prawami proboszcza w Drzegowie. Nie podjął tej posługi. 1 grudnia 1945 roku został wikariuszem kooperatorem i prefektem przy parafii św. Ottona w Słupsku. 23 lipca 1946 roku został wikariuszem kooperatorem w Podjuchach, z rezydencją w Gryfinie. Po pewnym czasie opuścił parafię i wrócił do rodzimej diecezji siedleckiej. W latach 1947-1948 (do 15 czerwca) pracował na terenie administracji Śląska Opolskiego, w parafii Kamiennik i Gaworów. W latach 1948-1949 przebywał w klasztorze Oblatów w Kodniu. W 1949 roku został wikariuszem w Janowie Podlaskim, następnie w Stawiesi, później w Parczewie i od 1951 roku w Kąkolewnicy. W 1953 roku został wikariuszem w Ceranowie, a w następnym roku w Stoczku Łukowskim. W latach 1972-1976 przebywał w Leśnej Podlaskiej. Następnie został administratorem w diecezji koszalińsko-kołobrzeszkiej w parafii Karwino. Od 1978 roku został kapelanem sióstr sakramentek benedyktynek w Gościeninie (diec. opolska). Po roku powrócił do diecezji macierzystej i rezydował w parafii Serokomla. Zmarł 9 czerwca 1981 roku w Sworach i tam został pochowany. ADZG, AKA, sygn. 956, sygn. 957, sygn. 958, sygn. 962; R.R. Kufel, *Słownik biograficzny księży pracujących w Kościele gorzowskim 1945-1956*, t. 3, Zielona Góra 2018, s. 150-151.

cowie pasjoniści. Wskazując jednoznacznie: „Przy tym remontowanym obecnie kościele zamkowym, pierwotnie Dominikańskim. Mogłaby się tam zawiązać druga parafia. Budynek plebański (poewangelicki) już wyremontowany”³⁶. Jednocześnie mając na uwadze bieżące potrzeby duszpasterskie, poprosił kurię gorzowską o udzielenie misji kanonicznej do nauczania religii 13 osobom³⁷. Poinformował też administratora o wyjeździe z obszaru dawnej parafii słupeckiej dwóch księży niemieckich i poprosił o wyrażenie zgody na pełnienie posługi duszpasterskiej przez ks. Bernarda Jaxę z diecezji gdańskiej³⁸.

Zgłaszane w kurii gorzowskiej zapotrzebowanie na duszpasterzy było w miarę możliwości zaspakajane. Z dniem 16 listopada posługę duszpasterską w parafii słupeckiej w charakterze wikariusza i prefekta szkół rozpoczął ks. Józef Szmurło³⁹, z kolei 17 listopada obowiązki prefekta szkół średnich i kapelana sióstr urszulanek podjął ks. Władysław Stefanowicz⁴⁰. Ogromnym zainteresowaniem zarówno w Słupsku, jak i w całym kraju cieszył się Dom Matki i Dziecka, do którego dotąd przyjechało wiele „kobiet z Krakowa, Kielc, Katowic, Poznania”⁴¹. Słupecki duszpasterz nie omieszkiał też dodać, że „Towarzystwo im. Piotra Borowego, którego [był] założycielem i prezesem otrzymało 37 hektarową posiadłość nad morzem wraz z zabudowaniami na założenie tam Uniwersytetu Ludowego”⁴².

³⁶ ADKosz, sygn. 247, Parafia pw. NMP Królowej Różańca Świętego w Słupsku, Ks. Jan Zieja, Eksceleńco!, Słupsk 24. X 1945, k. 87.

³⁷ ADKosz, Sygn. 247, Parafia pw. NMP Królowej Różańca Świętego w Słupsku, Ks. Jan Zieja, Do Jego Eksceleńcy Administratora Apostolskiego w Gorzowie, Słupsk 13 X 1945, k. 91. Wśród tych osób były: Ignatowicz Anna, Złochowska Eugenia, Niewojtowa Anna, Hołyńska Gabriela, Zdunek Stefania, Szpilewska Helena, Bernas Janina, Krawczyk Marian, Iwanicka Olga, Łabuzińska Adamina, Chojecka Teofila, Ojakowa Bogumiła, Dylowa Irena.

³⁸ ADKosz, sygn. 247, Parafia pw. NMP Królowej Różańca Świętego w Słupsku, Ks. Jan Zieja, Eksceleńco!, Słupsk, dn. 21 X 1945, k. 89. Otto Thamm zamieszkały w Słupsku i Józef Kehrbaum zamieszkały w Bedin. Obaj z diec. warmińskiej. Ks. Bernard Jaxa mieszkał w Kobylnicy. W diecezji gdańskiej był proboszczem w Milewie, powiat Nitychy. W br. wyrzucony stamtąd przez Niemców. Urodził się 9 grudnia 1907 roku w Gdańsku. Święcenia kapłańskie przyjął 7 kwietnia 1935 roku w Oliwie.

³⁹ Urodził się 15 lipca 1909 roku. Dnia 20 czerwca 1937 roku przyjął święcenia kapłańskie. 12 września 1945 roku został wikariuszem adiutorem w Bytowie dla duszpasterstwa katolików Polaków i szkół miejscowych. 9 listopada tegoż roku został wikariuszem w Słupsku, gdzie uczył religii w gimnazjum i liceum ogólnokształcącym oraz w gimnazjum i liceum handlowym przy parafii NMP Królowej Różańca św. Od 12 sierpnia 1948 roku pełnił posługę duszpasterską jako wikariusz w Lubsku i nauczyciel religii w miejscowych szkołach. 6 grudnia 1955 roku został wikariuszem w parafii św. Jadwigi w Zielonej Górze. 16 sierpnia 1957 roku został administratorem, a następnie proboszczem w Kłodawie. Po reorganizacji Kościoła w Polsce w 1972 roku przynależał do diecezji szczecińsko-kamieńskiej. Jako emeryt mieszkał w parafii Mierzyn k. Szczecina. Zmarł 15 października 1980 roku w Lublinie. ADZG, AKAA, sygn. 263, sygn. 956, sygn. 958, sygn. 962, sygn. 963; Kufel, *Słownik biograficzny księży pracujących w Kościele gorzowskim 1945-1956*, t. 3, s. 312-313.

⁴⁰ Kapłan diecezji pińskiej. W latach 1926-1936 był kapelanem, następnie prefektem w klasztorze Benedyktynów w Nieświeżu. W 1963 roku był wikariuszem w Lubsku.

⁴¹ ADKosz, sygn. 254, Parafia Św. Rodziny w Słupsku, Ks. Jan Zieja, Eksceleńco!, Kuria Administracji Apostolskiej w Gorzowie, wpł. 24 list 1945. L.dz. 643/45, k. 93.

⁴² Tamże.

Na bieżąco starał się też informować Administratora Apostolskiego o sytuacji w Słupsku i okolicy relacjonując podejmowane sprawy:

30 grudnia, [1945] w niedzielę, byłem ze Mszą św. w Gardnie Wielkim nad jeziorem Gardno, w północnej części parafii, o 25 km. od Słupska. [...]. Mieszkańcy miasteczka ładnie położonego nad jeziorem, w okolicy uważanej za najstarsze siedlisko słowian pomorskich, proszą o stałego proboszcza. Ludzi zebrano około 150 osób; przyjazd księdza nie był dostatecznie rozgłoszony. Obiecałem przysłać im księdza co drugą niedzielę, a więc najbliższy termin 13 stycznia. Osadnicy tamtejsi pod względem religijnym strasznie zaniedbani. Pijaństwo.

Pełnomocnik Rządu oświadczył mi, że parafia katolicka w Kosemühl domaga się księdza Polaka zamiast Niemca. Dojazd księdza Polaka jest też konieczny w Kublicach tuż na południe od Słupska, gdzie ks. Jaxa ludności polskiej nie odpowiada.

Gęsto zasiedlone są wsie na zachód od Słupska: Bierkowo (Birkow), Brzostkowo (Brüskow), Swołowo (Schwolow). W każdej wsi jest kościół ewangelicki. W ziemię uposażony jest dostatecznie kościół w Brzostkowie. Jest tam jeszcze pastor ewangelicki. Tam powinna powstać osobna parafia obsługująca wszystkie trzy wsie. Dotąd dojeżdżaliśmy tylko do Bierkowa. Oprócz wspomnianych w ostatnim raporcie Główezyc (Głowitz) dojrzewiają na ośrodki parafialne wsie: Budowo (Budow), Łupawa (Lupow) w znacznej odległości od Słupska na południowy wschód⁴³.

5 stycznia 1946 roku pisał z kolei:

Ludność z Łupawy (Lupow) – 30 km. na południowy-wschód od Słupska, parafia Kosemühl – prosi o księdza polskiego. Jadę tam jutro z kazaniem na Mszę św. popołudniową, którą odprawi ks. Heidrich z Kosemühl⁴⁴.

Konsekwentnie słupski duszpasterz poszukiwał kapłanów do pełnienia posługi duszpasterskiej w parafii. W związku z pobytem w Słupsku, u swoich krewnych dominikanina i po rozmowie z nim, zaproponował administratorowi zaangażowanie do posługi duszpasterskiej w Słupsku oo. dominikanów⁴⁵.

Realizując z pasją narastające wciąż nowe wyzwania duszpasterskie, 24 listopada napisał w piśmie skierowanym do Administratora Apostolskiego w Gorzowie:

przewiduję, że rozwijający się Dom Matki i Dziecka i organizowanie Uniwersytetu Ludowego pochłoną mnie całkowicie, tak, że będę musiał się rozstać z pełnieniem obowiązków proboszcza Słupska, a zamieszkać przy kościółku poewangelickim w Weitenhagen położonym w odległości trzech km. od Freichow, gdzie ma być założony Uniwersytet Ludowy. W związku z tym bardzo

⁴³ ADKosz, sygn. 247, Parafia pw. NMP Królowej Różańca Świętego w Słupsku. Ks. Jan Zieja, Ekscelencjo!, Słupsk, dn. 2.1.1945, k. 129.

⁴⁴ ADKosz, sygn. 247, Parafia pw. NMP Królowej Różańca Świętego w Słupsku, Ks. Jan Zieja, Ekscelencjo!, Słupsk, dn. 5.1.1946, k. 139.

⁴⁵ ADKosz, sygn. 247, Parafia pw. NMP Królowej Różańca Świętego w Słupsku, Ks. Jan Zieja, Ekscelencjo!, Słupsk 23 XI 1945, k. 97.

bym prosił Waszą Ekscelencję o wzięcie pod uwagę wysuniętego przeze mnie projektu osadzenia tu w Słupsku przy pracy parafialnej XX Dominikanów lub Pasjonistów lub Oblatów lub Franciszkanów⁴⁶.

Powyzszą prośbę-propozycję zmodyfikował w piśmie z 17 grudnia 1945 roku skierowanym do Administratora Apostolskiego, wyraźnie zaznaczając:

prosiłem [...] o pozostawienie mnie przy kościele św. Piotra stojącym pośrodku między kościołem św. Ottona i Yorkstr, ze względu na zasadniczą zmianę jaka zaszła w planowaniu Uniwersytetu Ludowego: nie Orzechowo, ale Słupsk. O tej zmianie donosiłem Waszej Ekscelencji w tymże piśmie z dn. 17.12.45 r. (punkt 5)⁴⁷.

Niemniej jednak Administrator Apostolski pismem z 22 grudnia 1945 roku przychylił się do prośby ks. J. Zieji o zwolnienie go z urzędu proboszcza w Słupsku, zamianował na jego miejsce ks. dziekana K. Chmielewskiego⁴⁸. W ten sposób zaistniała sytuację próbowała tłumaczyć A. Minkowska:

Czy list ks. Jana był niezbyt szczęśliwie napisany, czy była jakowaś inna przyczyna, dość, że zamiast upragnionego wikarego do pomocy albo drugiego proboszcza, który by wziął jedną z parafii (ks. Jan chciał aby parafię podzielić na św. Jacka i św. Ottona), zjawił się w początkach roku 1946 dziekan Chmielewski z papierem od biskupa z Gorzowa, który go mianował proboszczem Słupska⁴⁹.

Sprawa odsunięcia ks. J. Zieji od posługi duszpasterskiej był przedmiotem korespondencji z administratorem, w którym ks. dr E. Nowicki wyraził radość, że wśród współpracowników ma „tak zacnego, bożego kapłana”⁵⁰. Niemniej jednak ks. J. Zieja wyraził zdziwienie zaistniałą sytuacją, stwierdzając wprost: „znalazłem się z nagłą poza nawiasem kościelnego życia diecezji. Nie mam nawet kanonicznego tytułu do pobytu w diecezji...”⁵¹.

⁴⁶ ADKosz, sygn. 254, Parafia Św. Rodziny w Słupsku, Ks. Jan Zieja, Ekscelencjo!, Kuria Administracji Apostolskiej w Gorzowie, wpl. 24 list 1945. L.dz. 643/45, k. 93, 95.

⁴⁷ ADKosz, sygn. 247, Parafia pw. NMP Królowej Różańca Świętego w Słupsku, Ks. Jan Zieja, Ekscelencjo!, Słupsk, dn. 2.1.1945, k. 130.

⁴⁸ ADKosz, sygn. 247, Parafia pw. NMP Królowej Różańca Świętego w Słupsku, Administrator Apostolski, Wielbny Ks. Proboszcz Zieja, Słupsk, 22 grudnia 1945, 1128/45, k. 113: „W związku z pismem Ks. Proboszcza o zwolnienie zamianowałem Ks. Dziekana Chmielewskiego proboszczem w Słupsku. Proszę Ks. Proboszcza o zdanie Ks. Dziekanowi w formie protokółarnej majątku kościelnego i beneficjalnego oraz wszelkich agend parafialnych. Proszę jednak Ks. Proboszcza o sprawowanie duszpasterstwa w Słupsku tak długo aż Ks. Dziekan Chmielewski będzie mógł parafię przejąć. Ze swej strony dziękuję Wielbnemu Księdzu Proboszczowi za współpracę i gorliwe wysiłki około sprawy Bożej. Oczekuję wiadomości, jak Ks. Proboszcz zamierza swoją osobą w dalszym ciągu zadysponować i czym mógłbym się przysłużyć”.

⁴⁹ *Pamiętnik. Wspomnienia o księdzu Janie Zieji*, s. 25. „Ale ks. Jan chyba jeszcze do dziś zachował głęboką «ranę» z tego przeżycia. Sam kiedyś, gdy mówił ze mną [Minkowska] o tym, powiedział, że dotąd nie wie, jak to się mogło stać i jak mogło go to spotkać”.

⁵⁰ ADKosz, sygn. 254, Parafia Św. Rodziny w Słupsku. Administrator Apostolski, Czcigodny Księżę Proboszczu! Wysł. 25 I 46, k. 119-120.

⁵¹ ADKosz, sygn. 247, Parafia pw. NMP Królowej Różańca Świętego w Słupsku, Ks. Jan Zieja, Ekscelencjo!, Słupsk, dn. 2.1.1946, k. 128.

Nowy proboszcz ks. K. Chmielewski⁵² przy kościele poddominikańskim św. Jana (obecnie św. Jacka) organizował parafię obejmującą cały Słupsk. W posługę duszpasterską zaangażowani byli wówczas księża: J. Szmurło, Leon [Chamier] Gliszczyński SAC⁵³ i J. Piekarek. Do formalnego przekazania parafii przez ks.

⁵² Urodził się 4 listopada 1885 roku w Krzemieńcu na Wołyniu. Syn Adama i Felicji z d. Jezban. Gimnazjum ukończył w Ostrogu. We wrześniu 1904 roku podjął studia filozoficzno-teologiczne w Seminarium Duchownym w Żytomierzu, gdzie 31 maja 1909 roku przyjął święcenia kapłańskie. Bezpośrednio po święceniach do 1 września zastępował proboszcza w Swojczowie. Następnie podjął obowiązki duszpasterskie jako wikariusz w Włodzimierzu Wołyńskim, w następnym miesiącu zastępował duszpasterza usuniętego przez rząd carski w Machnówce k. Berdyczowa. W czerwcu 1910 roku w tym samym charakterze powrócił do Włodzimierza Wołyńskiego. W lutym 1911 roku został proboszczem w 4 tys. parafii w Kuniowie k. Ostroga. Jesienią tegoż roku na skutek choroby został przeniesiony do Żwańca na Podolu. W styczniu 1916 roku na skutek zesłania ks. Czyrskiego przez rząd carski został proboszczem w Oryninie k. Kamieńca Podolskiego. Po powrocie ks. Czyrskiego (rewolucja – 1917) został przeniesiony do Kupina, gdzie od lipca podjął się budowy świątyni i organizowania szkoły polskiej. W marcu 1919 roku został proboszczem w Kutkowcach k. Kamieńca. W sierpniu 1920 roku na skutek działań wojennych zamieszkał w Czortkowie. Od 1921 roku był proboszczem w Puźnikach k. Buczacza, a od 29 września 1934 roku parafii Kozowa k. Brzeżan. Po przymusowej repatriacji, 9 sierpnia 1945 roku podjął posługę duszpasterską w Choszczynie, z zamieszkaniem w Drawnie. 23 grudnia 1945 roku został wikariuszem z prawami proboszcza parafii św. Ottona w Słupsku. 15 października 1947 roku został wikariuszem parafii Św. Ottona z rezydencją przy kościele NMP. W dekrecie napisano: „Przewielebny ksiądz dziekan duszpasterzować będzie z prawami i obowiązkami proboszcza, centralną dzielnicą miasta Słupsk, położoną pomiędzy rzeką Słupią i torem kolejowym Gdańsk – Szczecin. 1 lipca 1948 r. został administratorem parafii pw. NMP Królowej Różańca św. w Słupsku. 22 sierpnia 1973 r. zrezygnował z parafii. Zmarł 8 listopada 1981 r. w Słupsku. Dane z życiorysu śp. ks. prałata Karola Chmielewskiego podane przez J.E. Bpa Ordynariusza I. Jeża na pogrzebie w Słupsku 10.XI.1981 R.”. „Koszalińsko-Koło-brzeskie Wiadomości Diecezjalne”, 10 (1982) nr 7-8 (115-116), s. 226-228; R.R. Kufel, *Słownik biograficzny księży pracujących w Kościele gorzowskim 1945-1956*, t. 1, Zielona Góra 2016, s. 88-89; Ks. J. Wołczański, *Eksterminacja narodu polskiego i Kościoła rzymskokatolickiego przez ukraińskich nacjonalistów w Małopolsce Wschodniej w latach 1939-1945. Materiały źródłowe*, cz. 1., Kraków 2005, s. 113-114; E.G. Wiązowski, *Pierwszy proboszcz parafii pod wezwaniem NMP Królowej Różańca Świętego w Słupsku po II wojnie światowej Ksiądz prałat Karol Chmielewski*, <http://bibliotekacyfrowa.eu/Content/51103/54075.pdf> (dostęp: 15.06.2019).

⁵³ Urodził się 11 kwietnia 1910 roku w Małych Chełmach k. Chojnic. Syn Jana i Łucji z d. Bruska. Uczył się w miejscowej szkole podstawowej. 1 września 1924 roku rozpoczął naukę w 2 klasie pallotyńskiego gimnazjum w Sucharach. Od 16 sierpnia 1931 roku kontynuował naukę w 8 klasie gimnazjum w Kopcu. Po uzyskaniu świadectwa dojrzałości studiował filozofię i teologię w seminarium w Oltarzewie k. Warszawy. Święcenia kapłańskie przyjął 2 sierpnia 1936 roku w Sucharach z rąk bpa Antoniego Laubitza. Posługę duszpasterską jako katecheta, rekolekcjonista pełnił w Berezie Kartuskiej. Od lipca 1940 roku uzyskał zgodę na posługę duszpasterską w kaplicy w Horodku. 4 maja 1946 roku uzyskał zgodę przełożonego Księży Pallotyńców do posługi duszpasterskiej w gorzowskiej Administracji Apostolskiej. 7 lutego 1946 roku został wikariuszem w Słupsku. 18 czerwca tegoż roku został inkardynowany do gorzowskiej Administracji Apostolskiej. 28 sierpnia 1946 roku został wikariuszem kooperatorem w Słupsku z rezydencją, prawami i obowiązkami proboszcza w Brzostowie Wielkim (Bruskowo Wielkie). 16 stycznia 1958 roku został administratorem w Przechlewie, gdzie zmarł 22 marca 1996 roku ADZG, AKAA, sygn. 957; Kufel, *Słownik biograficzny księży pracujących w Kościele gorzowskim 1945-1956*, t. 1, s. 85.

J. Zięję następcy doszło 29 stycznia 1946 roku⁵⁴. Wcześniej duchowni ustalili, że nowy proboszcz zamieszka na plebanii przy kościele zamkowym razem z księżmi wikariuszami, ks. J. Zięja pozostanie na plebanii przy kościele św. Ottona⁵⁵. Pozbawiony swojej świątyni ks. J. Zięja poprosił ks. K. Chmielewskiego o możliwość korzystania z pomieszczeń parafialnych do końca czerwca celem przeprowadzenia w nich kursów Uniwersytetu Ludowego dla młodzieży wiejskiej⁵⁶.

Nowy słupski administrator ks. K. Chmielewski uznał za istotną propozycję pracy duszpasterskiej księży salezjanów w Słupsku. W piśmie do Administratora Apostolskiego w Gorzowie napisał:

Sprawa sprowadzenia XX. Salezjanów spotkała się tu w Słupsku z uznaniem i Powiatowy Związek Cechów wziął ją w swoje ręce ażeby uzyskać potrzebny budynek (dawna szkoła rękodzielnicza) i kredyty rządowe oraz etaty nauczycielskie⁵⁷.

Podjęte zobowiązania ze strony salezjanów nie mogły być zrealizowane z uwagi na „brak personelu”⁵⁸.

W związku z zaistniałą sytuacją ks. Zięja poprosił o skierowanie do Wytowna, gdzie zająłby się Uniwersytetem Ludowym w Orzechowie i posługą duszpasterską w kościele św. Ottona, w Objeździe i Rowach⁵⁹. Prośba ta była poparta

⁵⁴ ADKosz, sygn. 254, Parafia Św. Rodziny w Słupsku, Ks. Karol Chmielewski, Najprzewielebniejsza Kurja Administracji Apostolskiej w Gorzowie nad Wartą, Słupsk dnia 30 stycznia 1946 r., s. 99; Tamże, sygn. 247, Parafia pw. NMP Królowej Różańca Świętego w Słupsku, Protokół przekazania parafii, k. 101.

⁵⁵ ADKosz, sygn. 247, Parafia pw. NMP Królowej Różańca Świętego w Słupsku, Ks. Jan Zięja, Ekscelencjo!, Słupsk, dn. 5.1.1946, k. 139. W piśmie tym ks. J. Zięja zarysował wizję realizowanej przez siebie posługi kapłańskiej. „Nie jestem społecznikiem, choć wierzę, że Ewangelia stosowana w życiu, jest największą siłą odnawiającą życie społeczne. Jestem duszpasterzem, zamiłowanym katechistą. Konfesjonał, ołtarz, ambona, klasa lub sala konferencyjna – to mój żywioł. Uniwersytet ludowy, a nawet Dom Matki i Dziecka uważam za specjalny posterunek duszpasterski, na którym pragnąłbym dostawać się do tego środowiska, do którego my księża rzadko umieliśmy trafić: młodzież radykalna i te matki pokrzywdzone. Zdaje mi się, że oba dzieła mogą się należycie rozwijać w oparciu o pulsującą pełnym życiem parafię. Takbym bardzo pragnął, żebym znalazł w Waszej Ekscelencji zrozumienie moich intencji i wysiłków. Myślę też o domu rekolekcyjnym prowadzonym na tle rozbudzonego życia parafialnego. Sądziłem, że to wszystko da się urzeczywistnić w tej wschodniej częście parafii słupskiej. Jeżeli to będzie niemożliwe - poproszę kiedyś Ekscelencję o wiejską parafijkę w Wytownie (Weitenhagen) do którego należy nasze Orzechowo Morskie. Ale to dopiero kiedyś, gdy warunki bezpieczeństwa pozwolą na przeniesienie tam Uniwersytetu Ludowego. Orzechowo jest idealnym miejscem na dom rekolekcyjny”.

⁵⁶ ADKosz, sygn. 247, Parafia pw. NMP Królowej Różańca Świętego w Słupsku, Protokół przekazania parafii, k. 101.

⁵⁷ ADKosz, sygn. 247, Parafia pw. NMP Królowej Różańca Świętego w Słupsku, L dz 6124/46 Ks. Chmielewskiemu do wiadomości, Wysł: 18 IX 46, k. 255.

⁵⁸ ADKosz, sygn. 247, Parafia pw. NMP Królowej Różańca Świętego w Słupsku, Ks. Karol Chmielewski, Ekscelencjo!, Słupsk, dn. 6/III 45, k. 179.

⁵⁹ ADKosz, sygn. 247, Parafia pw. NMP Królowej Różańca Świętego w Słupsku, Ks. Jan Zięja, Jego Ekscelencja Ks. Dr Edmund Nowicki Administrator Apostolski, Gorzów, za pośrednictwem Ks. Proboszcza K. Chmielewskiego, Słupsk, dn. 6/III 46, k. 189; Gajewski, *Parafia św. Rodziny w Słupsku*, s. 34.

wnioskiem ks. dziekana K. Chmielewskiego⁶⁰. 29 marca 1946 roku ks. J. Zieja otrzymał dekret nominacyjny: „Niniejszym mianuję Wiel. Księdza Wikariuszem Kooperatorem parafii Słupsk z rezydencją w Wytrawnie [Wytownie] z prawami obowiązkami proboszcza oraz tytułem proboszcza”⁶¹. Od 2 kwietnia 1946 roku do końca sierpnia 1947 roku był proboszczem w Wytownie⁶². Dnia 30 kwietnia 1947 roku ks. J. Zieja zaproponował Administratorowi Apostolskiemu możliwość wykorzystania swojego potencjału duszpasterskiego w Słupsku, gdyż jak tłumaczył w Wytownie: „przy 4 kościołach jest mniej niż 800 dusz do obsługi”. Przy czym poprosił o rozważenie następującego projektu dotyczącego jego osoby:

1. Otrzymuję samodzielną placówkę duszpasterską przy kościele św. Piotra w Słupsku.

2. Będę miał do pomocy przynajmniej jednego wikariusza i jednego prefekta.

3. Obsługa duszpasterska obejmie część miasta Słupska położoną na wschodnim brzegu rzeki Słupi i wsie położone na północ od szosy Słupsk – Lębork; jeden z nas będzie też dojeżdżał co niedzielę i święta do Wytowna i tych kościółków, które teraz są w mojej pieczy.

4. Zadaniem naszym będzie stworzyć przy kościele św. Piotra i Wytownie wzorowe ośrodki pracy duszpasterskiej.

5. Wszyscy księża będziemy mieszkać wspólnie, wspólnie się stołować, wspólnie odprawiać przepisane ćwiczenia kapłańskie.

6. „Caritas” w okręgu naszej placówki duszpasterskiej oprzemy na rozbudowanym miłosierdziu naszych parafian.

7. Szczególną troską otoczmy istniejące już placówki „Caritas” prowadzone przez Siostry Urszulanki i Siostry Franciszkanek i Dom Matki i Dziecka oraz zajmijmy się duszpasterstwem młodzieży i inteligencji Słupskiej.

8. Wznowimy działalność Komitetu Odbudowy Zabytkowych Kościołów Słupskich. Do udziału w jego pracach powołamy przedstawicieli społeczeństwa katolickiego m-sta Słupska i całego powiatu. Niezwłocznie przystąpimy do remontu kościoła mariackiego i zabezpieczenia tego, co ocalało przy byłym kościele św. Mikołaja; odwołamy się do ofiarności tutejszego społeczeństwa katolickiego; przeznaczymy na ten cel stały procent ofiar zbieranych na tacę we wszystkich kościołach i kaplicach Słupska.

9. Będziemy rozszerzać działalność istniejącej już biblioteki im. Piotra Borowego jako katolickiego ośrodka pracy samokształceniowej.

⁶⁰ ADKosz. Sygn. 247. Parafia pw. NMP Królowej Różańca Świętego w Słupsku. Ks. Karol Chmielewski, Najprzewielebniejsza Kurja Administracji Apostolskiej w Gorzowie, Słupsk dnia 9 marca 1946 r., s. 187.

⁶¹ ADKosz. Sygn. 247. Parafia pw. NMP Królowej Różańca Świętego w Słupsku. Ks. Jan Zieja, Ekscelencjo!, Słupsk, dn. 19.III.1946, k. 185.

⁶² ADKosz. Sygn. 247. Parafia pw. NMP Królowej Różańca Świętego w Słupsku. Ks. Jan Zieja, Uprzejmie komunikuje ..., Słupsk, 15.IV.1946, k. 181; Uprzejmie komunikuje, że od dn. 2 kwietnia b.r. po porozumieniu się z dziekanem Chmielewskim objąłem placówkę duszpasterską w Wytownie (Weitenhagen), Objeździe (Wobesde), i Machominie (Gr. Machmin) oraz, jeżeli warunki komunikacyjne to zalecą w Rowie (Rowe). Przez kwiecień rezyduję w Orzechowie (Freichow) o 3 km od Wytowna. Od 1 maja osiadam w Wytownie”.

10. Będziemy prowadzili „punkty rekolekcyjne”: w porze zimowej – w Słupsku przy Caritas (kilka pokoi zawsze gotowych) i przy Domu Matki i Dziecka (kaplica i 5 pokoi dwuosobowych); w porze letniej – w Orzechowie Morskim (od 20-100 osób).

11. Będziemy prowadzili w dalszym ciągu Uniwersytet Ludowy jako katolicką placówkę społeczną (bez szyldu ale prawdą życia wewnętrznego).

12. Zorganizujemy obsługę duszpasterską przymorskich obozowisk letnich Wybrzeża od Ustki do jeziora Gardna.

13. Od jesieni b.r. uruchomimy w Słupsku przy bibliotecę im. Piotra Borowego korespondencyjną poradnię w sprawach religijnych.

14. Zaczniemy wydawać zrazu jako miesięcznik a potem jako dwutygodnik i tygodnik czasopismo pt. „Wici Chrystusowe” poświęcone realizacji zasad Ewangelii w życiu codziennym indywidualnym i społecznym⁶³.

Powyższe propozycje pozostały jednak na papierze. W samym Słupsku posługę duszpasterską realizowało 4 kapłanów. Tak początki swojej wspominał jeden z nich:

W mieście jest nas czterech księży. Dwóch prefektów: ks. mgr Józef Szmurło, nauczyciel religii w gimnazjum przy ul. Bieruta i ks. Jerzy Gawrych⁶⁴ uczący w szkole podstawowej przy ul. Deotymy. Poza nimi jest jeszcze ks. dziekan Chmielewski no i ja [Wiktor Markiewicz]⁶⁵.

Natomiast w piśmie dziekana K. Chmielewskiego z dnia 8 lipca 1946 roku skierowanym do Kurii Administracji Apostolskiej w Gorzowie posługę duszpasterską w Słupsku pełnili:

- Ks. Karol Chmielewski – ur. 4 listopada 1885 roku, święcenia kapłańskie 12 czerwca 1909 roku, nominacja do Słupska 22 grudnia 1945 roku (placówkę objął 28 lutego 1946 roku).
- Ks. Józef Piekarek – ur. 26 kwietnia 1908 roku, święcenia kapłańskie 28 czerwca 1931 roku, nominacja z 20 listopada 1945 roku (w Słupsku 1 grudnia 1945 roku).
- Ks. Józef Szmurło – ur. 15 lutego 1909 roku, święcenia kapłańskie w 1937 roku, przybył do Słupska 15 listopada 1945 roku⁶⁶.
- Ks. Leon [Chamier] Gliszczyński – ur. 11 kwietnia 1910 roku, święcenia kapłańskie 2 sierpnia 1936 roku, do Słupska przyjechał 28 stycznia 1946 roku.
- Ks. Michał Kądziołka – ur. 19 kwietnia 1904 roku, święcenia kapłańskie 8 lipca 1928 roku, nominacja do Słupska 27 maja 1946 roku (placówkę objął 8 czerwca 1946 roku⁶⁷).

⁶³ ADKosz, sygn. 247, Parafia pw. NMP Królowej Różańca Świętego w Słupsku, Ks. Jan Zieja, Ekscelencjo!, Słupsk, dn. 30.IV.1947, k. 307-308.

⁶⁴ ADKosz, sygn. 247, Parafia pw. NMP Królowej Różańca Świętego w Słupsku. Ks. Jerzy Gawrych, Prześwietna Kuria Administracji Apostolskiej, dn. 26/X 46, k. 263. Sprawa jurysdykcji.

⁶⁵ Ks. W. Markowski, *Wspomnienia o początkach pracy duszpasterskiej w Słupsku*, w: *Słupsk powojenne wspomnienia*, oprac. Z. Machura, Słupsk 2015, s. 190.

⁶⁶ Zob. przypis 39.

⁶⁷ Od 15 września 1945 r. był proboszczem w Kłodawie.

▪ Wiktor Markiewicz [O. Agnelli OFMConv]⁶⁸ – ur. 5 września 1908 roku, święcenia kapłańskie 23 czerwca 1935 roku, nominacja z dnia 1 lipca 1946 roku (przybył do Słupska 3 lipca 1946 roku⁶⁹).

Mając na uwadze duchownych zaangażowanych w posługę kapłańską na terenie Słupska i okolicy, dziekan dekanatu słupskiego ks. K. Chmielewski 21 stycznia 1947 roku przedłożył Administracji Apostolskiej wykaz projektowanych nowych parafii na terenie dekanatu słupskiego, zwracając zarazem uwagę kurii gorzowskiej na pilną potrzebę obsadzenia duszpasterzami parafii w: Sierakowie, Kublicach i Zagórze⁷⁰. Zapewne z tą myślą 1 września 1947 roku powołano do istnienia w Słupsku niższe seminarium duchowne, o czym powiadomiono wiernych w lipcu tegoż roku⁷¹.

Dnia 30 września 1947 roku Kuria Administracji Apostolskiej w Gorzowie poinformowała ks. K. Chmielewskiego o reorganizacji struktur duszpasterstwa w Słupsku⁷². Po przeprowadzonych wcześniej konsultacjach, 29 września ksiądz J. Zieja wyraził zgodę na objęcie placówki duszpasterskiej przy kościele Pani Morza za Miastem⁷³. Dnia 15 października 1947 roku parafia św. Ottona została

⁶⁸ Urodził się 5 września 1908 roku w Odessie. Syn Franciszka i Jadwigi z d. Zagrodzka. W 1921 roku uciekł do Polski i zamieszkał w bursie w Tarnopolu. Po ukończeniu gimnazjum studiował filozofię i teologię. 23 czerwca 1935 roku z rąk bpa Stanisława Rosponda przyjął święcenia kapłańskie i podjął posługę duszpasterską w parafii Horyniec Zdrój. Po przymusowej repatriacji, 16 października 1945 roku podjął posługę duszpasterską wikariusza adiutora ks. Franza Mullera, niemieckiego proboszcza w Chojnicy dla duszpasterstwa polskich katolików. Od 16 do 19 listopada tego roku pełnił obowiązki administratora w Dębnie Lubuskim, po śmierci ks. Huberta Mlotzka. 1 lipca 1946 roku został wikariuszem kooperatorem w Słupsku. Od 14 września 1948 roku kontynuował swoją posługę duszpasterską w tymże mieście, jako nauczyciel religii w miejscowej Szkole Zawodowej i jednocześnie kapelan sióstr urszulanek. 2 lipca 1950 roku został administratorem w Trzebiczu Krajeńskim i dodatkowo 24 sierpnia w Gościmiu k. Strzelc Krajeńskich. 9 marca 1957 roku został administratorem, a później proboszczem w Ustce. W 1977 roku przeszedł na emeryturę. Zmarł 12 grudnia 1994 roku w Słupsku, i tam został pochowany. ADZG, AKAA, sygn. 956, sygn. 957, sygn. 958, sygn. 962; Kufel, *Słownik biograficzny księży pracujących w Kościele gorzowskim 1945-1956*, t. 3, Zielona Góra 2018, s. 28.

⁶⁹ ADKosz, sygn. 247, Parafia pw. NMP Królowej Różańca Świętego w Słupsku, Ks. Karol Chmielewski, Najprzewielebniejsza Kurja Administracji Apostolskiej w Gorzowie, Słupsk dnia 8 lipca 1946 r., k. 219.

⁷⁰ ADKosz, sygn. 247, Parafia pw. NMP Królowej Różańca Świętego w Słupsku. Ks. Karol Chmielewski, Najprzewielebniejsza Kurja Administracji Apostolskiej w Gorzowie, Słupsk dnia 21 stycznia 1946 r., k. 264. W powiecie słupskim: Sieraków (Zierchow), Kwakowo (Quackenburg), Leśna (Dübsow), Nosin W., (Gr. Nosin), Budowo (Budow), Zagórze (Zageritz), Szurów (Schurow), Stojencin (Stojentin), Czeczotów (Zezenow), Smoldzino (Schmoldzin), Zelkowo (Wendisch Silkow), Wrzeszcz (Freis), Objazd (Wobesde), Charnowo (Arnashagen), Duninowo (Dünnow), Słupsk N. Marji Panny, Słupsk św. Tadeusza, Słupsk św. Piotra, Słupsk ewent. św. Jana, Kublice (Kublitz), Rowy (Röwe), Machomino Duże (Gr. Machnin), Gąbino (Gambin).

⁷¹ M. Chorzępa CM, *Rozwój organizacji kościelnej na ziemi lubuskiej i Pomorzu Zachodnim w latach 1945-1965*, „Nasza Przeszłość”, 22 (1965) s. 127-128.

⁷² ADKosz, sygn. 247, Parafia pw. NMP Królowej Różańca Świętego w Słupsku, Do Przew. Ks. Opiek. Chmielewski, Słupsk, 7592/47, k. 73.

⁷³ ADKosz, sygn. 247, Parafia pw. NMP Królowej Różańca Świętego w Słupsku, Ks. Jan Zie-

podzielona na 3 wspólnoty⁷⁴. Administrator Apostolski w Gorzowie powierzył ks. J. Zieji parafię św. Rodziny przy ul. Grotgera 9 w Słupsku⁷⁵. Poświęcenie świątyni pw. Św. Judy Tadeusza, która była centrum życia religijnego parafii św. Rodziny nastąpiło 5 listopada 1947 roku⁷⁶. Natomiast parafię św. Ottona z kościołem parafialnym Najświętszego Serca Pana Jezusa powierzono 15 października 1947 roku⁷⁷ ks. Henrykowi Hilchenowi⁷⁸, który swoją posługę duszpasterską w Słupsku

ja, Jego Ekscelencja Ks. dr Edmund Nowicki Administrator Apostolski w Gorzowie, Słupsk, dn. 29.IX.1947, k. 311.

⁷⁴ ADKosz, sygn. 248, Parafia pw. NMP Królowej Różańca Świętego w Słupsku. Sprawozdanie duszpasterskie za lata 1945, 1946, 1947, Dekanat Słupsk, k. 415-426.

⁷⁵ ADKosz, sygn. 247, Parafia pw. NMP Królowej Różańca Świętego w Słupsku. Dekret erekcji Parafii Najśw. Marii Panny Królowej Różańca Św. w Słupsku, k. 5-7; Machura, *Parafia katolicka św. Ottona*, s. 26; Gajewski, *Parafia św. Rodziny w Słupsku*, s. 22.

⁷⁶ ADKosz, sygn. 248, Parafia pw. NMP Królowej Różańca Świętego w Słupsku, Ks. Karol Chmielewski, Najprzewielebniejsza Kuria Administracji Apostolskiej w Gorzowie, Słupsk 11 listopada 1947, k. 13. W ten sposób wyjaśnił poświęcenie świątyni ks. Chmielewski: „[...] 5 listopada L.dz.8477/47 donoszę, że poświęciłem kościół przy ul. Grotgera pw. św. Judy Tadeusza Apostoła chcąc w ten sposób wywiązać się z wotum, jakie uczyniłem podczas walk frontowych na terenie ówczesnej mojej parafii, które tam trwały przez 5 miesięcy, mianowicie gdy kościół i parafianie moi wyjdą cało z tego piekła jakie wówczas przeżywaliśmy to wybudujemy kościół ku czci św. Tadeusza. Niestety musieliśmy opuścić nasze siedziby i nasze wotum nie zostało spełnione. Dlatego poświęciłem kościół przy ul. Grotgera pod wezwaniem Św. Tadeusza”. Por. W. Gajewski, *Parafia św. Rodziny w Słupsku w 70. rocznicę powstania 1948-2018*, Słupsk 2018.

⁷⁷ ADKosz, sygn. 250, Parafia pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa w Słupsku. Ks. H. Hilchen, Do Prześwietnej Kurii Administracji Apostolskiej w Gorzowie, Słupsk 20 XII 1947, k. 209; Tamże, Ks. Wincenty Lesiak, Historia pierwszego X-ciolecia Parafii św. Ottona przy Kościele Najświętszego Serca Pana Jezusa w Słupsku, Słupsk, dnia 20 listopada 1956 r., k. 213-221.

⁷⁸ Urodził się 30 lipca 1881 roku w Warszawie. Syn Teodora i Józefy z d. Wężyk-Rudzka. Ukończył Gimnazjum klasyczne w Kielcach i Liceum Handlowe w Warszawie. W 1901 roku podjął studia na Wydziale Chemii Politechniki Warszawskiej, a ukończył je na Politechnice Lwowskiej. W 1905 roku wyjechał do Fryburga w Szwajcarii, gdzie ukończył Wydział Prawny ze stopniem doktora nauk politycznych i ekonomicznych. Równocześnie studiował filozofię tomistyczną i teologię. W 1910 roku nie został przyjęty do Seminarium Duchownego we Włocławku na skutek sprzeciwu rządu carskiego. W tym samym roku został przyjęty do seminarium w Warszawie. 21 grudnia 1912 roku przyjął święcenia kapłańskie. Przez 11 miesięcy był wikariuszem w Dobrem, przez osiem miesięcy w Łowiczu, od października 1913 roku do lipca 1914 roku w Łodzi. Po wybuchu wojny wyjechał z kraju na 3 miesiące i po powrocie, do lipca 1915 roku podjął posługę duszpasterską w parafii Jadów. Następnie był wikariuszem i prefektem nauki religii w warszawskiej parafii pw. Wszystkich Świętych. Jednocześnie był sekretarzem generalnym i redaktorem „Pracownika Polskiego”. W 1919 roku pełnił obowiązki radnego miasta stołecznego Warszawy. W latach 1919-1920 był kapelanem Szkoły Podchorążych Artylerii Poznań – Sołacz oraz redaktorem „Pracownika Polskiego”. W 1920 roku wyjechał do Włoch, gdzie rozpoczął nowicjat u Dominikanów. W latach 1920-1921 uzupełniał studia teologiczne w rzymskim Collegium Angelicum. W 1922 roku został prefektem nauki religii w szkołach warszawskich. W 1929 roku został proboszczem w Lesznie k. Błonia, a w 1931 roku został proboszczem parafii MB Częstochowskiej w Warszawie. W czasie okupacji przebywał na Pawiaku jako zakładnik. 22 lipca 1945 roku został proboszczem i dziekanem w Międzyrzeczu. 15 października 1947 roku został administratorem parafii pw. św. Ottona w Słupsku. 22 sierpnia 1952 roku został zwolniony z tego stanowiska i miał objąć parafię w Tarcynie k. Grójca. Zmarł 20 sierpnia

zakończył w styczniu 1953 roku⁷⁹.

Ksiądz K. Chmielewski w piśmie z dn. 16 lutego 1948 roku skierowanym do Kurii Administracji Apostolskiej w Gorzowie potwierdził konieczność powołania dwóch nowych parafii w Słupsku: pw. Św. Rodziny i Św. Judy Tadeusza i pw. NMP Królowej Różańca Świętego⁸⁰.

W marcu 1948 roku duszpasterstwo przy kościele św. Ottona powierzono nowemu duszpasterzowi⁸¹ ks. Bernardowi Wituckiemu⁸². Wspomniany duchowny w odpowiedzi na pismo administratora napisał: „Proszę również Waszą Ekscelencję o poczynienie zmian, które pozwolą mi możliwie jak najszybciej przejęcie rektoratu kościoła św. Ottona z kapelaną u SS. Franciszkanek – po mym poprzedniku”⁸³. Ksiądz B. Witucki w latach 1948-1951 pełnił posługę duszpaster-

---

1956 roku w Warszawie. Pochowany został na cmentarzu Powązkowskim. Kufel, *Słownik biograficzny księży pracujących w Kościele gorzowskim 1945-1956*, t. 2, Zielona Góra 2017, s. 25-27.

⁷⁹ ADKosz, sygn. 250, Parafia pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa w Słupsku, Ordynariusz, Przewielebny Ks. Proboszcz Szambelan Dr Hilchen Słupsk, Gorzów Wlkp., dnia 22 sierpnia 1952, k. 201; tenże, Protokół zdawczo-odbiorczy spisany w biurze parafii św. Ottona w Słupsku, Słupsk 28 I 1953, k. 213; tamże, X. Wincenty Lesiak, Do Ordynariatu w Gorzowie Wlkp., Słupsk, 28 stycznia 1953 r., k. 275.

⁸⁰ ADKosz, sygn. 248, Parafia pw. NMP Królowej Różańca Świętego w Słupsku. Ks. Karol Chmielewski, Najprzewielebniejsza Kuria Administracji Apostolskiej w Gorzowie, Słupsk 16 lutego 1948, k. 73.

⁸¹ ADKosz, sygn. 250, Parafia pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa w Słupsku. X. B. Witucki, Ekscelencjo!, Słupsk 24 III 1948, k. 17-18. W przygotowanej odp. informacja: załączyć nominację i jurysdykcję na 1 rok.

⁸² Urodził się 16 lipca 1918 roku w Jarosławiu k. Żnina. Syn Walentego i Agnieszki z d. Frankowska. Uczył się w szkole powszechnej w Mamilczu k. Szubina. W 1936 roku ukończył gimnazjum w Bydgoszczy i wyjechał do Francji, gdzie wstąpił do Instytutu Misyjnego w Paryżu (Zgromadzenie Assumpcjonistów). Po wybuchu II wojny światowej przerwał studia teologiczne i został żołnierzem Brygady Strzelców Podhalańskich. Brał udział w bitwie o Narwik. Po kapitulacji Francji ukrywał się w różnych klasztorach. Dwukrotnie aresztowany i osadzony w obozie Surer. Zwolniony dzięki protekcji miejscowego bpa podjął studia filozoficzno-teologiczne w Saint-Flour. Po wylądowaniu aliantów stanął na czele oddziału partyzanckiego, organizując akcje sabotażowe. 29 lipca 1945 roku z rąk bpa Henryka Marii Józefa Pinson w Saint-Flour przyjął święcenia kapłańskie i podjął posługę duszpasterską w Champagne, potem w Madic. Pełnił obowiązki kapelana Armii Polskiej we Francji. 30 marca 1948 roku został prefektem nauki religii w Słupsku i kapelanem sióstr Franciszkanek Najświętszego Sakramentu. Po otrzymaniu rocznego urlopu 15 marca 1951 roku pomagał w duszpasterstwie w Kruszewicy. Krótko obsługiwał parafię Wójcin. 3 lipca 1952 roku został rektorem kaplicy publicznej NSPJ w Gorzowie, i już 10 lipca tegoż roku został administratorem w Dąbrówce Wlkp. 12 grudnia 1969 roku został wikariuszem zarządcą, a 18 lutego 1970 roku proboszczem w Krajence. 28 czerwca 1974 roku został proboszczem parafii św. Mikołaja w Wałczu. 29 lipca 1979 roku został proboszczem w Miastku. 31 lipca 1985 roku przeszedł na emeryturę. Tamże zmarł 23 lipca 1993 roku. ADZG, AKA, sygn. 763, sygn. 957, sygn. 958; Kufel, *Słownik biograficzny księży pracujących w Kościele gorzowskim 1945-1956*, t. 4, s. 72-73; P. Zieliński, *Ksiądz General. Opowieść o ks. Bernardzie Wituckim (1918-1993)*, Miastko-Słupsk 2010.

⁸³ ADKosz, sygn. 250, Parafia pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa w Słupsku, Ks. Bernard Witucki, Proszę o łaskawe..., Słupsk 24 III 1948, k. 19.

ską w Słupsku jako: rektor kościoła pw. św. Ottona, kapelan siostr Klarysek od Wierzytelnej Adoracji, prefekt szkół podstawowych, ojciec duchowny i spowiednik alumnów niższego seminarium⁸⁴.

Sformalizowanie decyzji Administratora Apostolskiego w Gorzowie nastąpiło 1 czerwca 1948 roku dekretem erekcji parafii Najświętszej Marii Panny Królowej Różańca Świętego, administratorem parafii został ks. K. Chmielewski⁸⁵. Jednocześnie dziekan słupski ks. K. Chmielewski zaproponował podział dekanatu słupskiego na dekanaty: słupski i sławieński, wskazując iż granicami tych dekanatów byłyby granice powiatu Słupsk i Sławno⁸⁶.

BIBLIOGRAFIA

Źródła

Archiwum Diecezji Koszalińsko-Kołobrzeskiej (ADKosz)

sygn. 247, Parafia pw. NMP Królowej Różańca Świętego w Słupsku;

sygn. 248, Parafia pw. NMP Królowej Różańca Świętego w Słupsku;

sygn. 250, Parafia pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa w Słupsku;

sygn. 254, Parafia pw. Św. Rodziny w Słupsku.

Archiwum Diecezjalne w Zielonej Górze (ADZG)

Zespół Akta Kurii Administracji Apostolskiej w Gorzowie Wlkp. z lat 1945-1972 (AKAA);

sygn. 263. Wikariusze parafialni. Nominacje i zwolnienia z lat 1955-1957;

sygn. 763. Dąbrówka Wlkp. [Korespondencja w sprawach parafialnych] z lat 1946-1972;

sygn. 956. Jurysdykcje i nominacje [Nominacje na administratorów parafii, wikariuszy, słuchania spowiedzi, błogosławieństwa przy sakramencie małżeństwa] z lat 1945-1946;

sygn. 957. Jurysdykcje i nominacje [Nominacje na administratorów parafii, wikariuszy, słuchania spowiedzi, błogosławieństwa przy sakramencie małżeństwa] z lat 1947-1948;

sygn. 958. Jurysdykcje i nominacje [Nominacje na administratorów parafii, wikariuszy, słuchania spowiedzi, błogosławieństwa przy sakramencie małżeństwa] z lat 1949-1952;

sygn. 962. Jurysdykcje i misja kanoniczna. Proboszczowie i administratorzy parafii z lat 1953-1957;

sygn. 963. Jurysdykcje i misja kanoniczna dla wikariuszy z lat 1953-1957.

⁸⁴ ADKosz, sygn. 250, Parafia pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa w Słupsku, Wikariusz Generalny, Do Inspektoratu Szkolnego w Słupsku, 20 V 1948, k. 37.

⁸⁵ ADKosz, sygn. 248, Parafia pw. NMP Królowej Różańca Świętego w Słupsku. Administrator Apostolski Kamiński, Lubuski i Prałatury Piłskiej 4465/48, Dekret erekcji Parafii Najświętszej Marii Panny Królowej Różańca Świętego, Gorzów Wlkp., dnia 1 czerwca 1948 r., k. 95-96; Gajewski, *Parafia św. Rodziny w Słupsku*, s. 34.

⁸⁶ ADKosz, sygn. 248, Parafia pw. NMP Królowej Różańca Świętego w Słupsku, Ks. Karol Chmielewski, Dziekan Dekanatu Słupsk, Najprzewielebniejsza Kuria Administracji Apostolskiej w Gorzowie, Słupsk 3 września 1948, k. 119; Chorzępa, *Rozwój organizacji kościelnej na ziemi lubuskiej i Pomorzu Zachodnim*, s. 121.

Opracowania

- Bończa-Bystrzycki Lech, *Dzieje Kościoła katolickiego na Pomorzu Zachodnim w granicach diecezji koszalińsko-kołobrzesckiej (X-XX/XXI wiek)*, Koszalin 2012.
- Burzywoda Urszula, *Pojda Adolf*, w: *Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX wieku*, red. M. Pater, Katowice 1996.
- Chorzępa Michał, *Rozwój organizacji kościelnej na ziemi lubuskiej i Pomorzu Zachodnim w latach 1945-1965*, „Nasza Przeszłość”, 22 (1965) s. 113-149.
- Dane z życiorysu śp. ks. pralata Karola Chmielewskiego podane przez J.E. Bpa Ordynariusza I. Jeża na pogrzebie w Słupsku 10.XI.1981 R., „Koszalińsko-Kołobrzesckie Wiadomości Diecezjalne”, 10 (1982) nr 7-8(115-116), s. 226-228.
- Feński Joachim, *Dzieje Kościoła katolickiego między Odrą a Łebą od Reformacji do 1945 r.*, Szczecin 2013.
- Gajewski Wojciech, *Parafia św. Rodziny w Słupsku w 70. rocznicę powstania 1948-2018*, Słupsk 2018.
- Hanich Andrzej, *Martyrologium duchowieństwa Śląska Opolskiego w latach II wojny światowej*, Opole 2009.
- Kronika Wandy Żygmuntowicz*, w: *Słupsk powojenne wspomnienia*, oprac. Z. Machura, Słupsk 2015.
- Kufel Robert R., *Słownik biograficzny księży pracujących w Kościele gorzowskim 1945-1956*, t. 1, Zielona Góra 2016.
- Kufel Robert R., *Słownik biograficzny księży pracujących w Kościele gorzowskim 1945-1956*, t. 2, Zielona Góra 2017.
- Kufel Robert R., *Słownik biograficzny księży pracujących w Kościele gorzowskim 1945-1956*, t. 3, Zielona Góra 2018.
- Kufel Robert R., *Słownik biograficzny księży pracujących w Kościele gorzowskim 1945-1956*, t. 4, Zielona Góra 2019.
- Machura Zdzisław, *Cztery słupskie lata. Opowieść o pracy duszpasterskiej ks. Jana Zieja w parafiach na terenie Ziemi Słupskiej w latach 1945-1949*, Słupsk 2006².
- Machura Zdzisław, *Parafia katolicka św. Ottona w Słupsku w latach 1866-1947*, Słupsk 2001.
- Markowski Wiktor, *Wspomnienia o początkach pracy duszpasterskiej w Słupsku*, w: *Słupsk powojenne wspomnienia*, oprac. Z. Machura, Słupsk 2015.
- Mielczarek Piotr T. OFMConv., *Parafie, kuracje, katolickie kościoły oraz punkty duszpasterskie do 1945 r. na północno-zachodnich terenach obecnej diecezji koszalińsko-kołobrzesckiej*, „Koszalińsko-Kołobrzesckie Wiadomości Diecezjalne” 10 (1982) nr 4-6 (112-114), s. 133-152.
- Minkowska Anna, *Pamiętnik. Wspomnienia o księdzu Janie Zieju*, red. M. Prussak, Warszawa 2017.
- Ostroch Aleksandra J., *Ks. Adolf Pojda. Kapłan i człowiek*, red. R. Ratajczak, Czerwionka-Leszczyń 2007.
- Roślicki Józef M., *Pragmatyczny wizjoner. Refleksje o ks. Janie Zieju*, Słupsk [b.d.w.].
- Szultka Zygmunt, *O walce ludności polskiej w regencji koszalińskiej w latach 1917-1926*, „Rocznik Koszaliński”, 16 (1980) s. 78-86.
- Weiler Eugen, *Die Geistlichen in Dachau sowie in anderen Konzentrationslagern und in Gefängnissen*, Mödling 1971.
- Wolczański Józef, *Eksterminacja narodu polskiego i Kościoła rzymskokatolickiego przez ukraińskich nacjonalistów w Małopolsce Wschodniej w latach 1939-1945. Materiały źródłowe*, cz. 1., Kraków 2005.

- Wysocki Wiesław J., *Zieja Jan*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 20, red. E. Gigilewicz, Lublin 2014, k. 1372-1373.
- Zieliński Piotr, *Ksiądz General. Opowieść o ks. Bernardzie Wituckim (1918-1993)*, Miastko-Słupsk 2010.
- Zygmuntowicz Wanda, *Kronika parafii rzymskokatolickiej pw. św. Ottona w Słupsku. Lata 1945-1946*, w: *Słupsk powojenne wspomnienia*, oprac. Z. Machura, Słupsk 2015.

Netografia

- Wiązowski Eugeniusz G., *Pierwszy proboszcz parafii pod wezwaniem NMP Królowej Różańca Świętego w Słupsku po II wojnie światowej Ksiądz prałat Karol Chmielewski*, <http://bibliotekacyfrowa.eu/Content/51103/54075.pdf> (dostęp: 15.06.2019).

ESTABLISHING PARISH STRUCTURES AND RELIGIOUS LIFE IN SŁUPSK IN THE YEARS 1945-1948

Summary

The Catholic community in Słupsk began organizing their religious life in the first half of the nineteenth century. The first church services were regularly held from 1864 by the then parish priest of Koszalin, A. Pfeiffer. On 12 February 1866, a missionary parish was established. In 1873 St Otto's Church was consecrated.

Rev. F. Hübner became the first parish priest of Słupsk, and then he was succeeded by J. Hartmann, B. Mangelsdorff, C. Sauer, Adolf Pojda, and P. E. Gediga; from 29 May 1945 Jan Zieja was a parish priest, then Karol Chmielewski and Henryk Hilchen. Assistant Curates: Józef Piekarek, Józef Szmurło, Leon Gliszczyński, Jerzy Gawrych, Michał Kądziołka and Wiktor Markiewicz. On Rev. Zieja's initiative the following institutions were founded: Mother and Child Home in Słupsk, People's University in Orzechów, and the Piotr Borowy Society.

On 15 October 1947 St Otto's Parish was divided into three communities: the Holy Family and Judas Thaddeus parish at 9 Grottger Street – Rev. Jan Zieja, St Otto's parish with the parish church dedicated to the Sacred Heart of Jesus – Rev. Henryk Hilchen, and the parish of the Blessed Virgin Mary, the Queen of the Holy Rosary – Rev. Karol Chmielewski.

Key words: Słupsk; religious life; chaplaincy; Rev. Jan Zieja

Translated by Aneta Kiper